

Η Αξιοποίηση των ΤΠΕ στο Μάθημα της Ιστορίας στο Πλαίσιο της Διαφοροποιημένης Διδασκαλίας

Ν. Μπαλκίζας¹, Ι. Κοσμίδου²

¹ Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Πειραιά nikbalki@sch.gr
Μ.Δ.Ε. “Πληροφορική στην Εκπαίδευση”

² Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Γ΄ Αθηνών ikosmidou@yahoo.com
Μ.Δ.Ε. “Πληροφορική στην Εκπαίδευση”

Περίληψη

Η σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από τη διαφορετικότητα του μαθητικού πληθυσμού. Για να υπάρξει ισότητα ευκαιριών απαιτείται από τους εκπαιδευτικούς η διαφοροποίηση της διδασκαλίας τους. Η χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία ως γνωστικό εργαλείο υλοποιεί τις θεωρητικές προσεγγίσεις για την οικοδόμηση της γνώσης. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί ο σχεδιασμός εκπαιδευτικών σεναρίων που περιλαμβάνουν συγκεκριμένους διδακτικούς στόχους, καλά προγραμματισμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, βασισμένες στις προϋπάρχουσες γνώσεις και δεξιότητες των μαθητών, αξιοποίηση διαφόρων μεθόδων, μέσων και υλικών. Κλειδί για την επιτυχημένη υλοποίηση οποιασδήποτε καινοτομίας ή αλλαγής, είναι ο ίδιος ο εκπαιδευτικός.

Λέξεις κλειδιά: διαφοροποιημένη διδασκαλία, Ιστορία.

1. Εισαγωγή

Η σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από τη διαφορετικότητα του μαθητικού πληθυσμού. Οι επιταγές των καιρών και η έκκληση για ισότητα έχει οδηγήσει τα σχολεία στη δημιουργία τάξεων μικτών ικανοτήτων. Όμως, στις σημερινές συνθήκες έντονης διαφοροποίησης του σχολικού πληθυσμού, τόσο από κοινωνικής όσο και πολιτισμικής άποψης, η ύπαρξη ενός μέσου, τυπικού μαθητή και άρα μιας ενιαίας διδασκαλίας που απευθύνεται σε αυτόν, αποδεικνύεται επίσης θεωρητικά δυσπρόσιτη και πρακτικά αναποτελεσματική. Επιπροσθέτως, η προώθηση της ένταξης των μαθητών με ειδικές ανάγκες και ιδιαίτερα των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες στις τάξεις της γενικής εκπαίδευσης, διευρύνει την εσωτερική διαφοροποίηση στις τυπικές τάξεις (Παντελιάδου & Αντωνίου, 2008).

Η Κουτσελίνη (2006) εντοπίζει τα βασικότερα αίτια του προβλήματος στις παραδοσιακές και αδιαφοροποίητες διδακτικές προσεγγίσεις, οι οποίες δε διευκολύνουν την οικοδόμηση της γνώσης για όλους τους μαθητές στις τάξεις μικτών ικανοτήτων. Είναι επομένως επιτακτική η ανάγκη διαφοροποίησης της διδασκαλίας ώστε οι εκπαιδευτικοί να βρουν τον τρόπο να ανταποκριθούν στη διαφορετικότητα των μαθητών, με ό,τι αυτή περικλείει, για να μην είναι η ισότητα ευκαιριών ένα ακόμα σύνθημα (Gamoran & Weinstein, 1995, Βαλιαντή & Κουτσελίνη, 2008).

Ο όρος «διαφοροποιημένη διδασκαλία» αναφέρεται σε μια συστηματική προσέγγιση στο σχεδιασμό του συνόλου της διδασκαλίας για μαθητές με διαφορετικές μαθησιακές ανάγκες (Παντελιάδου & Αντωνίου, 2008). Η διαφοροποιημένη διδασκαλία είναι μια διδακτική προσέγγιση μέσα από την οποία συνδέεται η σύγχρονη έρευνα, σχετικά με τη μάθηση, με την καθημερινή διδασκαλία. Είναι ένας τρόπος μέσα από τον οποίο, ερευνητικά δεδομένα πλήρους αποδοχής σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνει ο άνθρωπος, εφαρμόζονται στη διδασκαλία.

Για παράδειγμα, είναι ερευνητικά τεκμηριωμένο ότι η μάθηση απαιτεί την ενεργό και εποικοδομητική συμμετοχή του μαθητή, είναι πρωτίστως μία κοινωνική δραστηριότητα και η συμμετοχή στην κοινωνική ζωή του σχολείου είναι βασική για να υπάρξει μάθηση. Επέρχεται μέσα από την εμπλοκή σε δραστηριότητες που έχουν νόημα, με την ανάπτυξη της αυτορρύθμισης και του αναστοχασμού. Οι νέες γνώσεις δομούνται όταν συνδέονται με τις προϋπάρχουσες γνώσεις, αλλά και με την αναδόμηση των γνώσεων αυτών, όταν στόχος είναι η κατανόηση και όχι η απομνημόνευση. Οι μαθητές μαθαίνουν αξιοποιώντας αποτελεσματικές και ευέλικτες στρατηγικές που τους βοηθούν να καταλαβαίνουν, να σκέφτονται λογικά, να λύνουν προβλήματα και να εφαρμόζουν την αποκτηθείσα γνώση στη λύση προβλημάτων του πραγματικού κόσμου.

Στην παρούσα εισήγηση προτείνεται ένα σενάριο σχεδιασμένο σύμφωνα με τις αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας που έχει εφαρμογή στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας. Οι ΤΠΕ, όταν αξιοποιούνται ως γνωστικά εργαλεία, υποστηρίζουν την οικοδόμηση της γνώσης από το μαθητή, εμπλέκοντάς τον σε διαδικασίες που διαχειρίζεται και κατευθύνει ο ίδιος, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις του, ανάλογα με το δικό του μαθησιακό τύπο. Παράλληλα με τη χρήση τους αυτή υλοποιούνται και οι άλλοι

τρεις άξονες αξιοποίησης των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία, δηλαδή ο υπολογιστής ως εποπτικό μέσο, ως εργαλείο επικοινωνίας και συνεργασίας και ο πληροφορικός αλφαριθμητισμός (Μικρόπουλος, 2006).

2. Σενάριο Μάθησης

2.1 Τίτλος Διδακτικού Σεναρίου

«Η Ιστορία μέσα από εικόνες... Σημαντικά γεγονότα της Επανάστασης του '21»

2.2 Εμπλεκόμενες Γνωστικές Περιοχές

Το σενάριο αφορά στις γνωστικές περιοχές της Ιστορίας, της Αισθητικής Αγωγής και των Νέων Τεχνολογιών.

2.3 Τάξεις στις οποίες μπορεί να απευθύνεται

Το σενάριο μπορεί να αξιοποιηθεί από την έκτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου. Λαμβάνεται υπόψη η διαθεματική προσέγγιση του θέματος, η έμφαση στην ενεργό συμμετοχή των μαθητών και στη χρήση ενεργητικών μεθόδων. Αποφεύγονται μέθοδοι διδασκαλίας γνωσιοκεντρικού χαρακτήρα και οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες με δραστηριότητες που αξιοποιούν τεχνολογικά εργαλεία των ΤΠΕ.

2.4 Συμβατότητα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα

Το σενάριο είναι συμβατό με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΥΠΕΠΘ/Π.Ι., ΔΕΠΠΣ Ιστορίας, 2002 & ΥΠΕΠΘ/Π.Ι., ΔΕΠΠΣ Πληροφορικής, 2002). Ο κεντρικός άξονας του σεναρίου αφορά στην Ιστορία και πιο συγκεκριμένα στα σημαντικά γεγονότα της επανάστασης του '21, όπου μέσα από συνεργατικές, ερευνητικές και επικοινωνιακές δραστηριότητες οι μαθητές διαπραγματεύονται το θέμα και ανακαλύπτουν και άλλες σημαντικές πτυχές που σχετίζονται με αυτό.

2.5 Οργάνωση της Διδασκαλίας και Απαιτούμενη Υλικοτεχνική Υποδομή

Τα μαθήματα είναι καλό να γίνονται στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου. Είναι χρήσιμο οι μαθητές να χωριστούν σε ομάδες των 4 ατόμων με την απαίτηση του ανάλογου αριθμού Η/Υ που θα έχει τη δυνατότητα σύνδεσης:

- με λογισμικό εννοιολογικής χαρτογράφησης.
- με το διαδίκτυο (ιστοσελίδες και ψηφιακές εγκυκλοπαίδειες).
- με χρήση λογισμικού πολυμέσων.
- με εκτυπωτή.

2.6 Διδακτικοί Στόχοι

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα σημαντικότερα γεγονότα της ελληνικής επανάστασης του '21 μέσα από διαφορετικές πηγές.
- Να γνωρίσουν πώς αποτυπώθηκαν τα γεγονότα της ελληνικής επανάστασης στα έργα Ελλήνων ζωγράφων.
- Να γνωρίσουν το πολιτιστικό πλαίσιο της εποχής μετά την επανάσταση και συγκεκριμένα το χώρο της ζωγραφικής και να το συγκρίνουν με το σημερινό.
- Να συσχετίσουν τα γεγονότα της επανάστασης με τις χρονολογίες που αυτά έγιναν.
- Να κατατάσσουν τα ιστορικά γεγονότα σε χρονολογική σειρά (ιστοριογραμμή).
- Να αποκτήσουν σε κάποιο βαθμό τον τρόπο του «σκέπτεσθαι» του ιστορικού, να καλλιεργήσουν παρόμοιες δεξιότητες (αξιοποίηση ιστορικών πηγών) και να οικοδομήσουν αξίες, στάσεις και συμπεριφορές που είναι κοινά αποδεκτές.
- Να είναι σε θέση να παρακολουθούν και να κατανοούν τη γλώσσα ενός ιστορικού κειμένου γραμμένου με τους ιστορικούς κώδικες.

Ως προς τη χρήση των Νέων Τεχνολογιών

- Να αναζητούν υλικό από το διαδίκτυο και ψηφιακές εγκυκλοπαίδειες για ιστορικά γεγονότα της επανάστασης του '21.
- Να οργανώνουν το συλλεγόμενο υλικό προκειμένου να βρουν κι άλλα σημαντικά γεγονότα για την επανάσταση του '21.
- Να διασταυρώνουν την πληροφορία που βρίσκουν στο διαδίκτυο.
- Να αξιολογούν υλικό από πηγές στο διαδίκτυο ή/και ψηφιακές εγκυκλοπαίδειες για ιστορικά γεγονότα τα οποία μελετούν.

Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία

- Να προωθηθεί η συνεργατική μάθηση και η επικοινωνία μεταξύ των μαθητών.
- Να ενθαρρυνθεί ο διάλογος και η ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας τους.

2.7 Εκτιμώμενη Διάρκεια

Πέντε (5) διδακτικές ώρες.

2.8 Διδακτική Προσέγγιση

Η χρήση των εργαλείων των ΤΠΕ συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός μαθησιακού περιβάλλοντος που στόχο έχει, σύμφωνα με τη διδακτική προσέγγιση της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, την οικοδόμηση της γνώσης από όλους τους μαθητές ισχυροποιώντας την απόδοσή τους και δίνοντάς τους τη δυνατότητα να συμμετέχουν αποτελεσματικά στην εκπαιδευτική διαδικασία (Παντελιάδου & Αντωνίου, 2008). Το σενάριο περιλαμβάνει παιδαγωγικές δραστηριότητες όπου οι μαθητές, για να επιτευχθεί το παραπάνω, εμπλέκονται ενεργητικά στη μάθηση και αισθάνονται ασφαλείς, δομούν προσωπικά τη μάθησή τους και βοηθούνται από τις προηγούμενες εμπειρίες τους, τις πεποιθήσεις τους, τα ενδιαφέροντά τους και προσεγγίζουν τη μάθηση με διαφορετικούς τρόπους. Με αυτό το σκεπτικό διαφοροποιείται η οργάνωση της τάξης, των υλικών και χρησιμοποιούνται εναλλακτικοί τρόποι διδασκαλίας και αξιολόγησης.

2.9 Διδακτική Προσέγγιση με ΤΠΕ

Οι ΤΠΕ δίνουν τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό με τη χρήση του λογισμικού εννοιολογικής χαρτογράφησης να διερευνήσει τις πρότερες γνώσεις των μαθητών και τις αναπαραστάσεις τους σχετικά με το υπό εξέταση θέμα. Η εννοιολογική χαρτογράφηση αποτελεί για τους μαθητές εργαλείο συνεργασίας και εννοιολογικής αλλαγής και αξιολόγησης. Βοηθά επίσης στο να οργανώσουν και να αναπαραστήσουν τις γνώσεις σε ένα όλο και περισσότερο πολύπλοκο εννοιολογικό πλαίσιο, καθώς τους εμπλέκει σε διαδικασίες αναστοχασμού και αξιοποιούν μεταγνωστικές δεξιότητες μέσα από την οργάνωση και διασύνδεση εννοιών, κατά την αλληλεπίδραση της υπάρχουσας γνωστικής δομής με νέα πληροφορία, προωθώντας έτσι την οικοδόμηση της γνώσης (Μικρόπουλος, 2006).

Το διαδίκτυο χρησιμοποιείται για τη συλλογή πληροφοριών που αποτελούν το πρωτογενές υλικό προς επεξεργασία και οικοδόμηση της νέας γνώσης και εμπλέκει τους μαθητές σε κατευθυνόμενη διερεύνηση, η οποία βασίζεται στην ανακάλυψη και αξιοποίηση του ψηφιακού υλικού, εστιάζοντας στη χρήση και αξιοποίηση των προσφερόμενων πληροφοριών και όχι στις τεχνικές εύρεσης και αναζήτησής τους.

Το εκπαιδευτικό λογισμικό «Ο Κόσμος των Χρωμάτων» είναι ένα ανοιχτό περιβάλλον μάθησης στο οποίο οι εικόνες (πίνακες ζωγραφικής) χρησιμοποιούνται ως μέσα δραστηριοποίησης και πρόκλησης του ενδιαφέροντος των μαθητών και αποτελούν αφετηρία για τη διατύπωση ερωτήσεων, προβληματισμού και έναρξης διαλόγου. Όπως αναφέρει ο Βρεττός (1999), η εικόνα, όπως και η γραπτή πηγή, αποτελεί μέσο επικοινωνίας με το παρελθόν και είναι αποτελεσματικότερη για την κατανόηση του ιστορικού γεγονότος εξαιτίας της αμεσότητάς της. Ταυτόχρονα, οι πίνακες ζωγραφικής, ως καλλιτεχνικά δημιουργήματα μιας εποχής, αντανακλούν το κοινωνικοπολιτιστικό πλαίσιο της εποχής τους (Κοσμίδου & Μπαλκίζας, 2007). Η δραστηριότητα της ιστορίας που αξιοποιεί το παρόν σενάριο δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς να αναλαμβάνουν «ενεργητικούς» ρόλους, με την έννοια ότι θα έχουν παραπάνω έλεγχο στη διαδικασία της μάθησης (Κεκές, 2004), να αναπτύσσουν δεξιότητες και νοητικές διεργασίες ανώτερου επιπέδου.

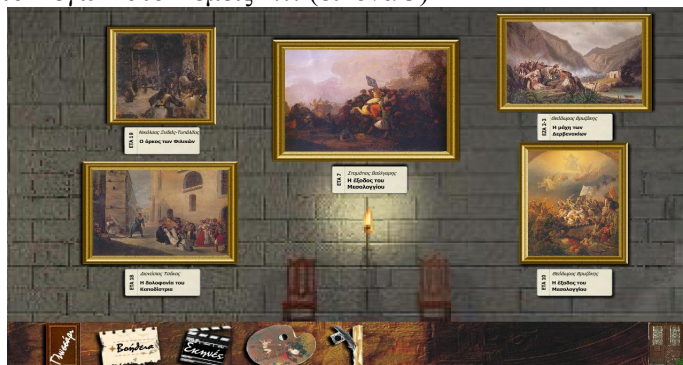
2.10 Το Προτεινόμενο Σενάριο

1^η διδακτική ώρα

1^η Δραστηριότητα: «Ελληνική επανάσταση: Τι, πώς, πού, πότε, ποιος, γιατί».

Με τη χρήση του λογισμικού «Ο Κόσμος των Χρωμάτων», επιχειρείται η διαμόρφωση του κατάλληλου μαθησιακού κλίματος και ταυτόχρονα η εισαγωγή στο θέμα που πρόκειται να ασχοληθούν οι μαθητές. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι παρακάτω σκηνές:

- Σκηνή 5η: ...εικόνες από το παρελθόν... (εικόνα 1)
- Σκηνή 6η ...τα ‘‘Πέτρινα χρόνια’’... (εικόνα 2)
- Σκηνή 7η ...από το ‘‘εγώ’’ στο ‘‘εμείς’’... (εικόνα 3)

Εικόνα 1: Σκηνή 5η ...εικόνες από το παρελθόν...

Εικόνα 2: Σκηνή 6η ...τα ‘‘Πέτρινα χρόνια’’...

Εικόνα 3: Σκηνή 7η ...από το ‘‘εγώ’’ στο ‘‘εμείς’’...

Στις σκηνές αυτές το κομμάτι του ελληνισμού που ζωντανεύει έχει σχέση με την ελληνική ιστορία. Οι πίνακες, οι οποίοι σχολιάζονται από τους δύο πρωταγωνιστές, δίνουν πληροφορίες για αυτήν την εποχή. Οι τρεις αυτές σκηνές μπορούν να αποτελέσουν την αφορμή για μία γόνιμη συζήτηση. Στη συνέχεια οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν έναν ημιδομημένο εννοιολογικό χάρτη, ο οποίος χρησιμοποιείται για την ανίχνευση των πρότερων ιδεών τους για το θέμα.

2^η - 3^η διδακτική ώρα

2^η Δραστηριότητα: «Αντιστοιχίζω τα γεγονότα με τις χρονολογίες».

Στη δραστηριότητα του λογισμικού «Η Ιστορία μέσα από εικόνες... σημαντικά γεγονότα της Επανάστασης του '21», με φόντο τον πίνακα του Θεόδωρου Βρυζάκη «Η μάχη των Δερβενακίων», συνδέεται η ιστορία με την τέχνη. Παρουσιάζονται πίνακες με θέματα από την ελληνική επανάσταση. Οι ζωγράφοι έχουν δώσει έναν τίτλο στα έργα τους, τα οποία είναι εμπνευσμένα από σημαντικά γεγονότα της ελληνικής επανάστασης. Ζητείται από τους μαθητές να αναζητήσουν τις χρονολογίες που συνέβησαν τα γεγονότα που παρουσιάζουν οι πίνακες και να τις συνδέσουν μ' αυτούς (εικόνα 4).

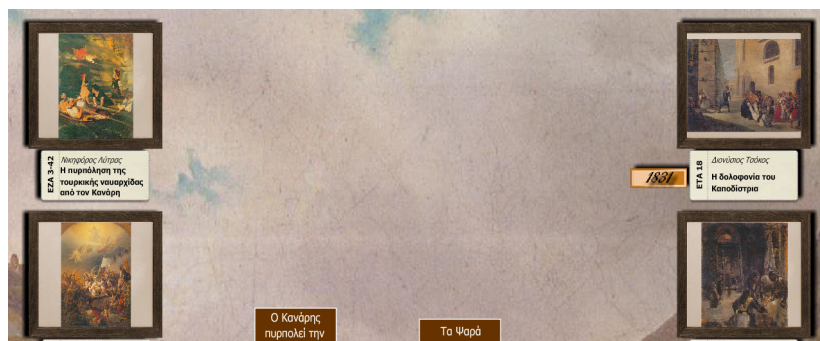
Εικόνα 4: Αντιστοιχίζω τα γεγονότα με τις χρονολογίες

Για να αποφευχθούν προβλήματα αποπροσανατολισμού ή άκριτης χρήσης της πληροφορίας από τους μαθητές (Μικρόπουλος, 2006), ο εκπαιδευτικός προτείνει συγκεκριμένες πηγές ανεύρεσης πληροφοριών στο διαδίκτυο, αφού προηγουμένως τις έχει αξιολογήσει ως προς την παιδαγωγική τους αξία και την καταλληλότητά τους (Μακρή-Μπότσαρη & Ψυχάρης, 2007). Η συνεργασία εκπαιδευτικού και μαθητών μέσα σ' αυτό το πλαίσιο αξιοποίησης του διαδικτύου, συνιστά ένα σύνολο αλληλοεξαρτώμενων μερών (Μπαλκίζας, 2008).

Προτείνονται ενδεικτικά και οι παρακάτω πηγές:

- <http://www.ime.gr/chronos/12/>
- <http://el.wikipedia.org> (λήμμα: ελληνική επανάσταση)
- <http://www2.e-yliko.gr/htmls/Fyyl/Istoria/fiicon1821.aspx>
- <http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/Epikaira/1821/index.html>
- <http://www.parliament.gr/1821/>

Αφού συγκεντρώσουν τις πληροφορίες που χρειάζονται θα κάνουν την αντιστοίχιση των γεγονότων που απεικονίζονται στους πίνακες με τις χρονολογίες που αυτά έγιναν. Αφού ολοκληρωθεί το σκέλος αυτό, εμφανίζεται η χρονογραμμή στην οποία πρέπει να τοποθετήσουν στη σειρά τις χρονολογίες, για να εμφανιστεί το ιστορικό γεγονός (εικόνα 5).

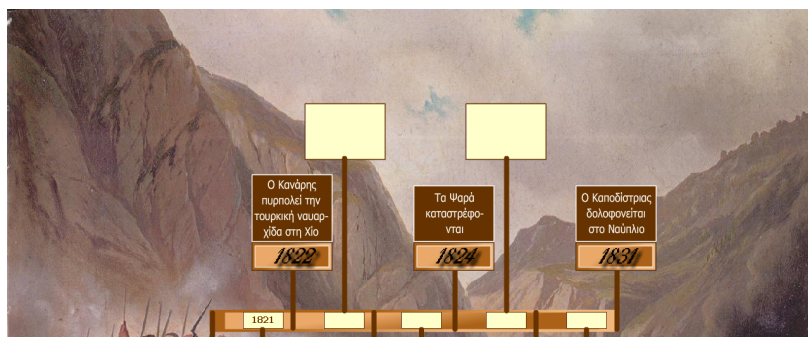

Εικόνα 5: Η χρονογραμμή

4^η διδακτική ώρα

3^η Δραστηριότητα: «Βρίσκω κι άλλα σημαντικά γεγονότα της επανάστασης».

Οι μαθητές καλούνται να εργαστούν σε ομάδες, να αναζητήσουν (στο διαδίκτυο και σε ψηφιακές εγκυκλοπαίδειες) και να καταγράψουν -χρησιμοποιώντας τους υπερσυνδέσμους που προτείνονται στην πρώτη δραστηριότητα- και άλλα σημαντικά γεγονότα που μεσολάβησαν μεταξύ των χρονολογιών που ήδη εμφανίζονται στη χρονογραμμή (εικόνα 6).

Εικόνα 6: Βρίσκω κι άλλα σημαντικά γεγονότα της επανάστασης

Οι πηγές δε λένε όμως τίποτα από μόνες τους. Για το λόγο αυτό εκπαιδευτικός και μαθητές πρέπει να θέσουν αρχικά ερευνητικά ερωτήματα.

5^η διδακτική ώρα

4^η Δραστηριότητα: «Αξιολόγηση - επέκταση».

Οι μαθητές καλούνται να επαναδομήσουν τον εννοιολογικό χάρτη της πρώτης δραστηριότητας. Σύμφωνα με τον Ausubel (1963), με τον τρόπο αυτό η νέα γνώση συνδέεται με τις προηγούμενες γνώσεις του μαθητή και η μάθηση είναι ουσιαστική και στέρεη. Ο εννοιολογικός χάρτης εδώ χρησιμοποιείται ως εργαλείο εννοιολογικής αλλαγής και αξιολόγησης.

Βιβλιογραφία

- Ausubel, D. P. (1963). *The Psychology of Meaningful Verbal Learning*. New York: Grune and Stratton.
- Gamoran, A., & Weinstein, M. (1995). Differentiation and opportunity in restructured schools. Madison, WI: Center on Organization and Restructuring of Schools. (ERIC Document No. ED 386 828).
- Βαλιαντή, Σ., & Κουτσελίνη, Μ. (2008). Εφαρμογή της διαφοροποίησης της διδασκαλίας στις τάξεις μικτής ικανότητας: Προϋποθέσεις και θέματα προς συζήτηση. *Παγκύπριο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρίας Κύπρου «Ποιότητα στην Εκπαίδευση: έρευνα και διδασκαλία»*, Λευκωσία, 6-7 Ιουνίου 2008. Προσπελάστηκε: 6 Ιανουαρίου 2009, από http://diaforopoiisi.net/arhra/Diaforopoiisi_proupotheseis_themata_pros_syzitisi_paid_etai_2008.pdf
- Βρεττός, Ι. (1999). *Εικόνα και Σχολικό Εγχειρίδιο*. Αθήνα
- Κεκέξ, Ι. (2004). (Επιμ.). *Νέες τεχνολογίες στην Εκπαίδευση, Ζητήματα Σχεδιασμού και Εφαρμογών. Φιλοσοφικές - Κοινωνικές προεκτάσεις*. Αθήνα: Ατραπός
- Κόμης, Β. (2004). *Εισαγωγή στις Εκπαιδευτικές Εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.
- Κοσμίδου, Ι., & Μπαλκίτζας, Ν. (2007). «Ο Κόσμος των Χρωμάτων»: Διαθεματική Προσέγγιση της Ελληνικής Ζωγραφικής του 19^{ου} & 20^{ου} Αιώνα με τη Χρήση του Υπολογιστή (Διπλωματική Εργασία, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2007).
- Κουτσελίνη, Μ. (2006). *Διαφοροποίηση Διδασκαλίας - Μάθησης σε τάξεις μικτής ικανότητας: Φιλοσοφία και έννοια προσεγγίσεις και εφαρμογές. Τόμος Α΄*. Λευκωσία.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε., & Ψυχάρης, Σ. (2007). *Επιμορφωτικό Υλικό Γενικού Μέρους του Προγράμματος Σπουδών για την Εκπαίδευση των Επιμορφωτών. ΤΠΕ και θεωρίες μάθησης - Οι ΤΠΕ ως καινοτόμος δράση*. (σ. 115-119). Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Μικρόπουλος, Τ. (2006). *Ο Υπολογιστής ως Γνωστικό Εργαλείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπαλκίτζας, Ν., & Κοσμίδου, Ι. (2007). Ελληνική Ζωγραφική 19^{ου} & 20^{ου} Αιώνα «Ο Κόσμος των Χρωμάτων» - Δημιουργία Υπερμεσικού Περιβάλλοντος Μάθησης με τη Χρήση του Flash. 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Διδακτική Πράξη», Σύρος, 4-6 Μαΐου 2007, σελ. 167-177.
- Μπαλκίτζας, Ν. (2008). *Αξιολόγηση Ιστοσελίδων*. Προσπελάστηκε: 10 Ιανουαρίου 2009, από http://users.att.sch.gr/nikbalki/files/Eval_WebPage.pdf
- Παντελιάδου, Σ., & Αντωνίου, Φ. (2008). (Επιμ.). *Διδακτικές Προσεγγίσεις και Πρακτικές για Μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες*. Βόλος: Γράφημα.
- Ράπτης, Α., & Ράπτη, Α. (2007). *Μάθηση και Διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας. Ολική Προσέγγιση. Τόμος Α΄*. Αθήνα: Αριστοτέλης Ράπτης.
- ΥΠΕΠΘ/Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών. Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, τ. Α΄ & τ. Β΄*.